

STAROST – IZZIVI HISTORIČNEGA RAZISKOVANJA

STAROST – IZZIVI HISTORIČNEGA RAZISKOVANJA

UREDILA

MOJCA ŠORN

Ljubljana 2017

ZALOŽBA INZ

Odgovorni urednik dr. Aleš Gabrič
ZBIRKA VPOGLEDI 18
ISSN 2350-5656

Mojca Šorn (ur.)
STAROST – IZZIVI HISTORIČNEGA
RAZISKOVANJA

Recenzenta dr. Darja Mihelič
dr. Jure Gašparič
Jezikovni pregled Polona Kekec
Oblikovanje Barbara Bogataj Kokalj
Založnik Inštitut za novejšo zgodovino
Tisk Medium d.o.o.
Naklada 300 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
316.346.32-053.9(497.4)(091)(082)

STAROST - izzivi historičnega raziskovanja / uredila Mojca Šorn.
- Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2017. - (Zbirka Vpogledi
; 18, ISSN 2350-5656)

ISBN 978-961-6386-83-8

1. Šorn, Mojca

292673792

© 2017, Inštitut za novejšo zgodovino

Vse pravice so pridržane. Brez predhodnega pisnega dovoljenja izdajatelja je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev, objavljanje, predelava ali katera koli druga oblika uporabe tega dela ali njegovih delov, bodisi s fotokopiranjem, tiskanjem, snemanjem ali shranitvijo in objavo v elektronski obliki.

VSEBINA

Mojca Šorn, Uvodne misli	5
Percepcije starosti	9
Dragica Čeč, <i>Podobe starosti v začetku 19. stoletja</i>	11
Mojca Ramšak, <i>Starost in staranje v pohorski pravljичni prozi</i>	35
Katja Mihurko Poniž: »Rajši 'stara devica', nego nesrečna ženica«: <i>podobe starejših žensk v delih slovenskih pisateljev in pisateljic iz obdobja realizma in moderne</i>	45
Pokojninski sistem	61
Alenka Kačičnik Gabrič, <i>Preživitkarske pogodbe kot garancija za starost</i>	63
Meta Remec, <i>Začetki pokojninskega zavarovanja kmetov: od preužitka do zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju</i>	77
Marija Počivavšek, <i>V (varno) starost brez penzije. Oris trgovsko-podjetniške družine Strupi</i>	105
Dunja Dobaja, <i>Društvo državnih upokojencev za Dravsko banovino v Ljubljani. Civilni državni upokojenci in pokojninska politika</i>	123
Bojan Balkovec, <i>Delavec in delavka se starata</i>	143
Skrb za starejše	161
Andrej Pančur, <i>Družinske in bivanjske razmere starejših na Dolenjskem 1869: analiza popisov prebivalstva</i>	163
Andrej Studen, <i>Stari, onemogli, neozdravljivo bolni. Paberki iz zgodovine hiralnice Vojnik (1892–1959)</i>	193
Marta Rendla, <i>Razvoj domov za stare ljudi v času socializma v Sloveniji</i>	213
Jana Mali, <i>Medgeneracijska dimenzija dolgotrajne oskrbe</i>	233

Aktivnosti starejših	251
Mojca Šorn, <i>Odnos med zaposlenimi v Dekorativni in Pletenini ter njihovimi upokojenkami in upokojenci</i>	253
Željko Oset, <i>Starostno upokojevanje univerzitetnih profesorjev: od ustanovitve Univerze v Ljubljani do Zujfa</i>	267
Dušana Findeisen, <i>Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje – oranje in utrjevanje poti k družbeno zaznani in prepoznani dejavni starosti</i>	279
Viri in literatura	295
Imensko kazalo	321
O avtorjih	329

Uvodne misli

V zadnjem desetletju je staranje prebivalstva ena od pomembnejših tem, ki jim pozornost pri proučevanju posvečajo tako Združeni narodi kot tudi Evropska unija. Nenehno zniževanje rodnosti in podaljševanje življenjske dobe v zadnjih nekaj desetletjih sta v razvitih državah močno spremenili starostno sestavo družbe.¹ V Sloveniji se je delež prebivalstva, starejšega od 65 let, v zadnjem stoletju in pol povečal skoraj za trikrat,² če pa podrobneje pogledamo zadnjih 35 let, vidimo, da je delež otrok od leta 1981 do leta 2004 padel s 23 % na 14 %, delež prebivalstva, sposobnega za delo (15–64 let), se je povečal za 3,5 odstotne točke (s 66 % na 69,5 %), delež starejših oseb (65+) pa se je povečal za 5 odstotnih točk (z 10 % na več kot 15 % v letu 2004). Glede na eno izmed variant projekcije prebivalstva EUROPOP2008 se bo v Sloveniji delež oseb, starejših od 65 let, do leta 2060 povečal za dobrih 16 odstotnih točk (na 33,4 %), delež oseb, starejših od 80 let, med skupnim prebivalstvom pa naj bi se povečal s 3,5 % na 14,1 % (z 71.200 na 249.500 oseb).³

Vse večji delež starejšega prebivalstva razvitih držav in projekcije, ki kažejo, da bo trend deleža starostnikov v družbi samo še naraščal, so sprožili in sprožajo številne spremembe, hkrati pa so tudi vzrok za nove izzive, za katere se iščejo čim ustreznejše rešitve. Tovrsten demografski razvoj nakazuje nezanemarljiv družbeni problem in terja korenite družbene spremembe tako na področju socialnega varstva kot tudi na področju stanovanjske in zaposlovalne politike. Pri tem pa ne kaže spregledati dejstva, da proces staranja prebivalstva močno vpliva tudi na medgeneracijske odnose. Čedalje več je tistih, ki menijo, da je odgovore in rešitve potrebno poiskati skupaj. Prizadevanja in iskanja morajo ob nenehnem medsebojnem sodelovanju temeljiti na dialogu vseh generacij.

1 O tem mdr. več Uhlenberg, *Population Aging and Social Policy*, str. 450.

2 Malačič, *Socialnoekonomске posledice*, str. 794.

3 Križman, *Uvodna beseda*, str. 4.

Čeprav je staranje prebivalstva »po svoji naravi enostaven proces, ki ga določajo rodnost, smrtnost in migracije«, so posledice staranja prebivalstva »številne in se kažejo v vseh porah družbe«. ⁴ Predvideno povečanje deleža starejšega prebivalstva pa poleg načrtovanja za prihodnost nujno potrebuje tudi pogled v preteklost. S pomočjo zgodovinskega ozaveščanja, »historično kontekstualizacijo podob, imaginarijev in načinov regulacije staranja in starostnikov«, ⁵ bomo lažje razumeli ne le današnji čas, temveč tudi procese in tveganja, ki nam jih prinaša prihodnost.

Milena Tanaskovič-Lamut v publikaciji *Značilnosti družbenega varstva starejših ljudi ter osnove socialne gerontologije* iz leta 1986 zapiše, »da so prva razmišljanja o starosti [...] stara toliko, kot razmišljanja o človeku«. ⁶ Nadalje pa se sprašuje, kaj torej prispeva k dejstvu, da so posamezne vede relativno pozno izpostavile in začele obravnavati vprašanja o starosti. Medicina je v ospredje najprej postavila pediatrijo, kasneje se je posvetila geriatriji, v sociologiji je sociologijo starosti prehitel razvoj sociologije mladine ... ⁷

Podobno je bilo tudi v slovenskem zgodovinopisju. Najprej smo načrtno odstirali zgodovino otroštva (na zborovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije oktobra 2012), na simpoziju, ki je na pobudo kolega dr. Žarka Lazarevića potekal novembra 2016 na Inštitutu za novejšo zgodovino, pa smo si kot izziv za (historično) raziskovanje postavili še starost in starostnike.

Ker smo ugotovili, da je raziskovalna tematika starosti, staranja in starejših oseb prepletena s številnimi družbenimi pojavi, smo se odločili napisati monografijo *Starost – izzivi historičnega raziskovanja*, v kateri prikažemo, da izbrana raziskovalna tematika vključuje in združuje številne vidike, od demografskih do različnih ekonomskih ter socialnih: rodnost, umrljivost, migracije, socialno-varstvene, zdravstvene in izobraževalne politike ter njihovo institucionalizacijo, delo kot ekonomsko aktivnost, prioritete vlaganja v človeški kapital, družbeno in medgeneracijsko solidarnost, socialno mreženje idr. Ker so vsi naštetih vidiki vpeti v družbene koncepte in prežeti s percepcijami starosti ter z identitetami (samo) refleksije in tudi stereotipov starostnikov v historični perspektivi, monografija odstira širok spekter kulturne zgodovine starosti v vsej njeni dinamiki in slojevitosti.

Vsebina petnajstih znanstvenih razprav, umeščenih v štiri poglavja: *Percepcije starosti*, *Pokojninski sistem*, *Skrb za starejše* ter *Aktivnosti starejših*, sporoča, da raziskovalci na pojma staranje in starost, ki odslikavata tako družbeno dinamiko

4 Malačič, Socialnoekonomske posledice, str. 798.

5 Lazarevič, Uvodni nagovor.

6 Tanaskovič-Lamut, *Značilnosti družbenega varstva starejših ljudi*, str. 29.

7 Prav tam, str. 35.

in civilizacijski nivo kot tudi vrednostne postulate skupnosti in/ali posameznikov, naletimo praktično na vsakem raziskovalnem področju preteklosti.⁸

Monografija *Starost – izzivi historičnega raziskovanja*, ki tematizira starost tako v individualnem kot tudi javnem (družbenopolitičnem) diskurzu, poleg zgodovinsko-kulturne odstira tudi medčloveško, medgeneracijsko ter eksistenčialno razsežnost. Bralcu pokaže široko paleto motivov starosti, ki jih srečamo pri raziskovanju preteklosti, zato bo v prihodnosti eno od izhodišč za celovitejšo sintetizacijo staranja in starostnikov v historični perspektivi.

Mojca Šorn

8 Lazarević, Uvodni nagovor.